

KAYSEM 15

Made with AI

YERELDEN KÜRESELE KALKINMA POLİTİKALARI
POLİTİKA YAPIMI, UYGULAMA VE ANALİZİ

15-17 Ekim 2026, Bayburt

KALKINMA KAMU YÖNETİMİ VE YAPAY ZEKÂ

Prof. Dr. Zerrin Toprak Karaman

*"Yapay Zekâ Uygulamalarında Global Algoritmik
Yönetisimi Daveti Bir Aldannaca midir?"
Aslında Empenyalist Yönetimin Kod Bai midir?
Kamu Yönetimi Perspettifinden Bir Analix"*

Mantıksal Çerçeve

- **Yapay Zekâ Uygulamalarında Global Algoritmik Yönetişim Daveti Bir Aldatmaca Mıdır? Aslında Emperyalist Yönetimin Kod Adı mıdır? Kamu Yönetimi Perspektifinden Bir Analiz. JEL Codes: H11, H70, H83, F60**
- **Zerrin Toprak, Karaman,**
- Bilgi toplumunda toplumsal sermaye/insan sermayesi olarak bilgili birey önemlidir.
- Toplumsal direnç, bilginin toplumda ne kadar bilgece kullanabilme imkânı sağlandığıyla ölçülmektedir.
- Üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinde bilginin organizasyonu etkili olmaktadır. Ancak insan bir makine kadar hızlı olamamaktadır.
- Gerekli daha fazla bilgiye ve hızla erişebilmek için makineleri yardıma çağırması normal bir tepkidir. Bu hayatın her alanında istenebilir ve desteklenebilir bir tercihtir.
- Yalnız **aldatılmamak ve yanlış bilgiyi çoğaltmamak ve makinanın esiri olmamak** kadar teknolojik bilgi başta olmak üzere, **global gelişmelerin dışında kalmamak** için neler yapılabilir?

Neden korkuyoruz ? Kapasite

- **Dar Yapay Zekâ (ANI – Artificial Narrow Intelligence):** Belirli bir görevi yerine getirmek için tasarlanmış sistemlerdir (örneğin satranç oynayan program, yüz tanıma sistemi).1956-2006, maç : 6 yz, 1 insan, 1 berabere)
- • **Genel Yapay Zekâ (AGI):** İnsan zekâsına benzer şekilde farklı alanlarda öğrenme, uyum sağlama ve problem çözme yeteneğine sahip, tek bir görevle sınırlı olmayan yapay zekâ türüdür.
- • **Süper Yapay Zekâ (ASI – Artificial Superintelligence):** İnsan zekâsını aşan, teorik olarak öngörülen bir aşamadır.

Leonardo ustanın düşünme metodunu daha kaliteli bir şekil içinde leonardonun bilinen bir çalışma tablosu ve zekasında bir görsel olmalı (promptography/komutla resim)

Mevzuat _tebliğ konusu itibariyle

- Council of Europe (1981). *Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (ETS No. 108)*. **Avrupa Konseyi**
- Commission of the European Communities. (2001). *European governance: A white paper (COM(2001) 428 final)*. **(AB)**
- Council of Europe. (2005). *Recommendation Rec(2004)15 on electronic governance*. **Avrupa Konseyi**
- Council of Europe, CEPEJ. (2018). *European ethical charter on the use of AI in judicial systems*. **Avrupa Konseyi**
- European Court of Auditors. (2019). *Special Report 13/2019*. **Avrupa Birliği (AB)-etik**
- Eu Commission. (2018). *Towards a common European data space (COM(2018) 232 final)*. **(AB)**
- Eu Commission. (2020). *Proposal for a Regulation on European data governance (Data Governance Act)*. **(AB)**
- Eu Commission. (2021). *Proposal for a regulation on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act)*. **(AB)**
- Eu Commission. (2022). *Proposal for a Regulation on fair access to and use of data (Data Act)*. **Avrupa Birliği (AB)**
- Eu Commission. (2025). *AI Continent Action Plan (COM(2025) 165 final)*. → **Avrupa Birliği (AB)**
- Eu Parliament & Council of the European Union. (2016). *Regulation (EU) 2016/679 (GDPR)*. **(AB)**
- Eu Parliament & Council of the European Union. (2022). *Regulation (EU) 2022/868 (Data Governance Act)*. **(AB)**
- Eu Parliament & Council of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/1689 (Artificial Intelligence Act)*. **(AB)**

Mantıksal Çerçeve

1. Makine ile iddialı çalışmak faydalı mı?
2. Her paydaş (ülkeler) aynı kapasite mi ?
3. Klasik yönetim teorisi ne kadar geçerli oldu.?
4. YZ Global Algoritmik Yönetişim ne kadar geçerli olabilir ?
5. Brüksel effect /KY/ Türkiye - 2025

- **Yapay Zekâ Uygulamalarında Global Algoritmik Yönetişim Daveti Bir Aldatmaca Mıdır? Aslında Emperyalist Yönetimin Kod Adı mıdır? Kamu Yönetimi Perspektifinden Bir Analiz. JEL Codes: H11, H70, H83, F60**

- Zerrin Toprak, Karaman,

- Karar etkinliği üzerine yapılan araştırmalarda, akıllı cihazlara öğretilerek akılcı sonuçlar elde edilebilmesi ihtimalini genellikle engelleyen husus; bir yandan bu cihazların olası bilinmezlikleriyle, diğer yandan yöneticilerin kayda geçmiş ‘karanlık’ insan davranışlarının tek başına veya birlikte yaratabileceği olumsuz sonuçlardır.
- Yöneticinin ve örgütlediği yapının desteklediği kişisel menfaatlerin hangi örgütlenmede ve hangi kademede gerçekleştiği bağlamında; iktidar olabilme ve sürdürülebilirliği için akıllı cihazları kendi lehine, günün her saatinde yaygın propaganda amacıyla kullanabilme imkanlarına sahiplik de önemli bir tartışma alanıdır. Belirtilen çok yönlü etki-tepki ilişkisi, toplumsal gelişmişlik düzeyinden ne ölçüde bağımsız olabilir ya da onun etkisi altında kalabilir?

Mantıksal Çerçeve

• **Yapay Zekâ Uygulamalarında Global Algoritmik Yönetişim Daveti Bir Aldatmaca Mıdır? Aslında Emperyalist Yönetimin Kod Adı mıdır? Kamu Yönetimi Perspektifinden Bir Analiz. JEL Codes: H11, H70, H83, F60**

- Zerrin Toprak, Karaman,
- YZ'nin 'kara kutu' doğası, şeffaflık ve hesap verebilirlik sorunları yaratmaktadır.
- Uygulamada da, diğer izlenebilir olgular açısından da akıllı teknolojilerin desteğiyle ve günümüzde açıkça 'kolonyalizm'in dönüşünü hatırlatan yeni gelişmelerle (örneğin ABD'nin Arjantin çıkarması, 3 Ocak 2026) müdahale edilerek eklenen ya da törpülenerek aktarılan bilgiler aracılığıyla küresel destek arama örnekleri, yerelden ulusala karşılaşılabilecek farklı senaryoları ortaya koymaktadır.
- YZ'nin kötüye kullanımı (örneğin gözetim, ayrımcılık, siyasi ve idari suistimal) ciddi tehditler doğurabilir. Ayrıca YZ'nin 'çifte kullanım' özelliği (hem faydalı hem zararlı amaçlara hizmet edebilme), onu potansiyel bir varoluşsal risk hâline getirmektedir.
- **YZ makineler karşılıklı etkileşimi , komut dışında hareket etme (yapay zeka daha iyi mi yönetişimi uygular)?**

Mantıksal Çerçeve

- **Yapay Zekâ Uygulamalarında Global Algoritmik Yönetişim Daveti Bir Aldatmaca Mıdır? Aslında Empervalist Yönetimin Kod Adı mıdır? Kamu Yönetimi Perspektifinden Bir Analiz. JEL Codes: H11, H70, H83, F60**
 - Zerrin Toprak, Karaman,
- Küresel yönetimde kutuplaşma ve çevresel sorunlar gibi endişe alanları, yerel yönetimlerin demokratik sıçramaları ve uluslararası örgütlerin katılım kapasitesiyle dengelenmeye çalışılmaktadır.
- Avrupa Birliği'nin 2024 tarihli Yapay Zekâ Tüzüğü (2024, AI Act) ile Avrupa Konseyi'nin etik ve demokratik çerçeve belgeleri, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi ilkelerini yeniden düzenleyerek bu çabaları kurumsallaştırmaktadır. Uluslararası çeşitli kuruluşlar da etik sorgulamaya katkı koymaktadır.
- Irkçı, cinsiyetçi, yoksul karşıtı, bilimsel şövanist ve emperyalist yaklaşımları toplayıp önümüze getirerek çoğaltacak bir makine dayatması ile karşı karşıya olabiliriz. Ancak küresel düzeyde çıkarların iş birliğini, uluslararası sömürü düzenine dayandırmadan sağlamak gerekse de siyasi tarih geçmişi bunun aksini göstermektedir.
- Nitekim son yıllarda hayret uyandıran politik çıkışı ile Amerikan Başkanı Donald Trump'ın, Avrupa ülkelerine yönelik olarak 'siz 500 yıl önce bir gemiyle Grönland'a çıktınız, bu size mülkiyet hakkı vermez; biz de çok gemi gönderdik' diyerek Grönland üzerinde hak iddia eden ve toprak ilhakına işaret eden sözleri (9 Ocak 2026, Beyaz Saray Basın Toplantısı), hukuki açıdan karşılığını bulmasa da;GÜVEN KRİZİ yaratmaktadır.

Yapay zekânın kötüye kullanımı, lider konumunda ve programı yönetebilecek ülkeler arası güven konusunu da karşımıza getirmektedir. Brundage ve arkadaşlarının hazırladığı (Brundage vd., 2018), Rapora göre;

- Yapay Zekânın Kötü Amaçlı Kullanımı: Tahmin, Önleme ve Azaltma Raporu, yapay zekânın kötüye kullanımına dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.
- Rapor, tehditleri üç ana alanda (dijital güvenlik, fiziksel güvenlik, politik güvenlik) inceler ve
- önleme/azaltma için uygun siyasa , teknik ve iş birliği önerileri getirmektedir.
- **Proaktif yaklaşım ve küresel iş birliği olmadan yapay zekânın kötüye kullanımını önlemek mümkün değildir.** Devletler, özel sektör ve akademi birlikte hareket etmeli; etik standartlar, güvenlik önlemleri ve toplumsal farkındalık ön planda tutulmalıdır.
- Yapay Zekâ Risk Yönetim Çerçevesi (YZRYÇ / AI Risk Management Framework, AI RMF), ABD Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü (NIST) tarafından 2023'te yayımlanmış **yaptırıcı olmayan bir 'yönetim çerçevesi' çizer.** Düzenleme, yapay zekâ sistemlerinin yaşam döngüsü boyunca ortaya çıkabilecek risklerin tanımlanması, ölçülmesi ve yönetilmesine yardımcı olmayı amaçlar. Güvenilir yapay zekâ için geçerlilik, güvenlik, dayanıklılık, hesap verebilirlik, şeffaflık, açıklanabilirlik, gizlilik ve adalet gibi temel özellikleri vurgular. Bu özellikler, yönetişim (govern), haritalama (map), ölçme (measure) ve yönetme (manage) fonksiyonlarıyla desteklenmektedir.

Avrupa Yapay Zekâ Yaptırım Alanı ve Uluslararası Etkileşim

- **Süreklilik:** ETS No. 108, (1981), Avrupa Konseyi düzeyinde kişisel verilerin korunmasına dair ilk bağlayıcı uluslararası sözleşmedir. AI Act (2024) ise AB düzeyinde yapay zekâ için risk temelli düzenleme getiriyor. İkisi birlikte, teknolojik gelişmelerin insan haklarıyla uyumlu olması gerektiğini gösteren bir çizgi oluşturmaktadır.
- **Veri koruma – AI bağlantısı:** Rec(2004)15, e-yönetişimde kişisel verilerin korunmasını şart koşarken; AI Act (2024), yüksek riskli yapay zekâ sistemlerinde veri yönetişimi, şeffaflık ve insan gözetimini zorunlu kılıyor. Bu, ETS No. 108'un ilkelerini güncel AI bağlamına taşımaktadır.
- **Demokrasi ve güven:** Rec(2004)15 vatandaşların güvenini artırmak için veri korumasını şart koşturmaktadır. AI Act de aynı şekilde, yapay zekâ uygulamalarının demokratik değerlere zarar vermemesi için veri koruma ve temel haklar çerçevesini güçlendirmektedir.
- Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, etik rehberlerden hukuki düzenlemelere geçiş, olmuş ve 2024 tarihli Avrupa Birliği YZ Tüzüğü (AI Act, 2024/1689) kendi risk-temelli ve bağlayıcı yapısıyla daha geniş kapsamlı bağlayıcı bir düzenleme haline getirmiştir. Etik ilkeleri hukuki yükümlülüklerle dönüştürerek tüm yapay zekâ ekosistemini kapsayarak bağlayıcı uluslararası sözleşmelere ve ulusal strateji belgelerine uzanan bir hukuki dayanak oluşturmaktadır.

Mantıksal Çerçeve

- **Yapay Zekâ Uygulamalarında Global Algoritmik Yönetişim Daveti Bir Aldatmaca Mıdır? Aslında Emperyalist Yönetimin Kod Adı mıdır? Kamu Yönetimi Perspektifinden Bir Analiz. JEL Codes: H11, H70, H83, F60**
 - Zerrin Toprak, Karaman,
- Teorik düzeyde global yönetim yapay zekâ liderliği için meşruiyet ve sürdürülebilirlik sağlarken,
- pratikte ulusal çıkarlar, teknoloji tekelleri ve jeopolitik rekabet nedeniyle küresel yönetim ile liderlik iddiası çoğu kez çatışmaktadır.
- Bu çatışmanın en çarpıcı yönü ise, küresel yönetim söylemiyle meşrulaştırılan yapay zekâ liderlik iddiasının, demokratik katılımı güçlendirmek yerine ‘emperyal yönetim riskini’ doğurma tehdidi yaratma olasılığıdır.

Mantıksal Çerçeve

- **Yapay Zekâ Uygulamalarında Global Algoritmik Yönetişim Daveti Bir Aldatmaca Mıdır? Aslında Empervalist Yönetimin Kod Adı mıdır? Kamu Yönetimi Perspektifinden Bir Analiz. JEL Codes: H11, H70, H83, F60**
 - Zerrin Toprak, Karaman,
- **Global Dijital Yönetişime Giden Yol**
- **AB Risk Temelli Kavramsal Yaklaşım**
- **Yapay zekâ ekosistemi**, teknolojik, hukuki ve etik boyutlarıyla bütünleşik bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Bu ekosistem; donanım (süper bilgisayarlar, bulut sistemleri) ve yazılım (algoritmalar, modeller) gibi teknoloji ve altyapı unsurlarını, yapay zekânın eğitilmesinde kullanılan büyük veri setlerini, araştırmacılar, mühendisler ve kullanıcılar gibi insan kaynağını, ayrıca devletler, Avrupa Birliği kurumları, etik kurallar ve yasal çerçeveleri kapsayan politika ve düzenleme boyutunu içermektedir.
- Amaç, yapay zekânın yalnızca teknik açıdan değil, aynı zamanda etik, güvenli ve yasal çerçeveye uygun biçimde geliştirilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla risk sorumluluğu tüm ekosistem paydaşlarına aittir (sağlayıcı, ithalatçı, dağıtıcı, konuşlandırıcı).
- Avrupa Konseyi 2018(**CEPEJ Ethical Charter, AI Act**, 2018) ve Avrupa Birliği ilkeleri riskten kaçınma için rehberdir. Temel kurallar insan onuru, ayrımcılık yasağı, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ve izlenebilirliktir. Kısaca yalnız teknik değil, aynı zamanda hukuki ve etik bir yükümlülük olarak tanımlanmaktadır.

Kötüye Kullanım

- Kötüye kullanım senaryoları zaman boyutuna göre farklılaşmaktadır (UNESCO, 2021). Kısa vadede spam, sahte sosyal medya hesapları ve otomatik dolandırıcılık öne çıkarken; orta vadede daha sofistike deepfake'ler ve hedefli propaganda beklenmektedir. Uzun vadede ise otonom silahların yaygınlaşması ve devletler arası yapay zekâ rekabetinde güvenlik riskleri gündeme gelmektedir (Brundage vd., 2018). Politik gündem bağlantılı olsun olmasın, örneğin tarihi bilgilerde de yanıltıcı çözümleme getirerek, 'kara propaganda' formu uygulanabilir ve bilinçli bir yönlendirme sıradan bir afiş talebinde ortaya çıkabilir.
- Önleme stratejileri teknik, hukuki ve iş birliği boyutlarını içermektedir. Teknik önlemler arasında güvenlik odaklı yapay zekâ geliştirme, derin sahte tespit algoritmaları ve savunma amaçlı yapay zekâ sistemleri bulunmaktadır. Politika ve hukuk alanında uluslararası düzenlemeler, etik standartların geliştirilmesi ve şeffaflık ile hesap verebilirlik mekanizmaları önemlidir. İş birliği ise akademi, özel sektör ve devletler arasında koordinasyon ile açık bilgi paylaşımını gerektirmektedir.

• Yapay Zekanın Kötüye Kullanımı Olasılığı ve UNESCO tavsiyesi-Kurumsal Kapasite Önceliği

- Yapay zekâ çift kullanımlı bir teknoloji olup hem faydalı hem de zararlı amaçlara araç olabilmektedir. Bu nedenle proaktif önlemlerle, tehditler ortaya çıkmadan önce olasılıklar tespit edilmelidir. UNESCO'nun 'Yapay Zekâ Etiği Tavsiyesi', yapay zekâ sistemlerinin yaşam döngüsü boyunca hesap verebilirliği sağlamak için uygun denetim, etki değerlendirmesi, denetim ve özen mekanizmalarının geliştirilmesini öngörmektedir. Gerek teknik gerekse kurumsal tasarımlar, yapay zekâ sistemlerinin denetleme ve izlenebilirliğini garanti etmelidir.
- Tavsiye, daha iyi düzenleyici çerçeveler geliştirilmesine, zarar durumunda telafi ve tazmin mekanizmalarının sağlanmasına ve kurumsal etkinliğin güvence altına alınmasına güçlü bir vurgu yapmaktadır.
- UNESCO ülkeleri bu belgenin uygulanmasında çeşitli yollarla desteklemesini öngörmektedir. Özellikle iki araç geliştirilmiştir:
- **Etik Etki Değerlendirmesi (Ethical Impact Assessment, EIA)**, üye devletler ve özel sektörün yapay zekâ sistemlerinin fayda ve risklerini değerlendirmesine, risk önleme ve azaltma önlemleri almasına ve zarar görenler için telafi mekanizmaları oluşturmaya yardımcı olur.
- İkinci araç ise **Hazırlık Değerlendirme Metodolojisi(Readiness Assessment Methodology, RAM)**dir ; bu, üye devletlerin Tavsiye'yi uygulama konusundaki hazırlık durumlarını belirlemelerine yardımcı olur. UNESCO bu araçları geliştirmek ve ilerletmek üzere bir uzman grubu oluşturmuştur. Bu çalışmaların içinde Türkiye nerededir ?
- Algoritmik Etki Değerlendirmesi, yüksek etkili sistemler için ise genişletilmiş **Algoritmik Etki Değerlendirmesi**, kamuya açık özet Model Kartı ve denetleyici kurumlara sunulacak ayrıntılı teknik dosya standart hâle getirilecektir. Yüksek etkili sistemler; sağlık, eğitim, istihdam, sosyal yardım, kredi değerlendirme, biyometrik tanıma, kolluk ve adalet süreçleri ile çocukları ve hassas grupları doğrudan etkileyen uygulamaları kapsayacak şekil de tanımlanacaktır (2026-2030, s. 16)

- Yapay Zekanın Kötüye Kullanımı Olasılığı ve UNESCO tavsiyesi-Kurumsal Kapasite Önceliği
- 22 Mayıs 2019 tarihinde OECD Konseyi tarafından, Türkiye'nin de taraf olduğu Yapay Zekâ Tavsiyesi kabul edilmiş olup, bu belge insan haklarını, demokratik ve etik değerleri gözetken küresel YZ politika ekosistemini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Akabinde Türkiye'nin de desteklediği UNESCO'nun 23 Kasım 2021'de kabul ettiği Yapay Zekâ Etiği Tavsiyesi ise benzer şekilde etik ve insan hakları temelli bir çerçeve sunmaktadır (OECD,2019 ve UNESCO, 2021). Ancak UNESCO'nun resmi kaynaklarında Türkiye'nin
- Komisyonları, **Etik Etki Değerlendirmesi (Ethical Impact Assessment, EIA ve Hazırlık Değerlendirme Metodolojisi(Readiness Assessment Methodology, RAM)** uygulamasını tamamladığına dair özel bir rapor henüz yayımlanmamıştır. Bu araçların uygulanması genellikle UNESCO Milli hükümet temsilcileri, akademi ve özel sektörün ortak çalışmasıyla yürütülmektedir.
- Türkiye'nin bu sürece dahil olması mümkündür, fakat makalenin yazım sürecinde kamuya açık belgelerde **Türkiye'ye özgü bir uygulama raporuna** erişilmemiştir.
- **Ancak yapay zeka teknolojileri, kamu yönetimi ve iş dünyası olmak üzere üç temel alanda farklı kurumsal raporlar ve mekanizmalarla karşılığı bulunmaktadır.**

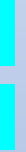
UNESCO TAVSİYESİ MEVZUAT AÇISINDAN OLDUKÇA ETKİLİDİR

- UNESCO yapay zekâ sistemlerinin yaşam döngüsünün farklı aşamalarında içerik ve sonuçlardan doğan hesap verebilirliği sağlamak için düzenleyici çerçevelerin geliştirilmesini, gözden geçirilmesini ve uyarlanmasını öngörmektedir.
- Sorumluluğun ve hesap verebilirliğin her zaman gerçek veya tüzel kişilere ait olması gerektiğini,
- Yapay zekâ sistemlerine hukuki kişilik verilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.
- Bu çerçeveler, insan gözetimi ilkesine uygun olmalı ve yapay zekâ aktörleri ile teknolojik süreçlere odaklanan kapsamlı bir yaklaşım geliştirmelidir. Zarar durumunda algoritmaların tam şeffaflığı sağlanmalı, şeffaflık, hesap verebilirlik ve insan gözetimi ilkeleri yapay zekânın insan kontrolü altında kalmasını garanti etmelidir.

Kamu Yararı, yönetim

- O halde, ‘kamu yararını’ sağlamak amacıyla aktörlerin birbirini kontrol edebildiği bir katılımcı düzen olarak yönetim, herkese ait kamusal konular örneğin orman, maden ve kıyı gibi doğa koruma ve kaynak yönetimi, kent planlaması, demokrasi uygulamaları gibi konularda uygulanmaktadır.
- Felsefesi itibariyle de görüleceği gibi, Aktör Teorisi ve Evrimsel Yönetişim Teorisi, yapay zekâ çalışmaları için de işaret edilen yönetim sistemlerinin dinamik ve kendini dönüştüren yapılar içeriğine uygundur.
- Global dijital yönetim tartışmaları esasen büyük ölçüde, ne kadar kapsayıcı ve geniş katılımlı düzeyde ve ülkeler yararına ‘yönetişim uygulamasının’ geliştirilebileceğine yöneliktir. Kararlara katılım ve pay ekonomisi konusu tabiki de ülkelerin kendilerini YZ için gerekli çalışmalarda başarılı olma derecesiyle bağlantılıdır.

Teorik yaklaşımlar endişesi

- Yönetişim teorileri de bu karmaşık politik iklime işaret etmektedir. 1980'lerde geliştirilen bir sosyal teori olan, 'Aktör-Ağ' Teorisi (Actor-Network Theory, ANT), Bruno Latour (Latour,2005), Michel Callon (Callon,1986) ve John Law (Law, 1992), toplumsal ve ekolojik dünyayı yalnızca beşeri aktörler üzerinden değil, aynı zamanda nesnelerin, teknolojilerin, fikirlerin ve süreçlerin de eşit derecede etkili olduğu ağlar üzerinden açıklamaktadır. Tamamlayıcı olarak,

- 'Evrimsel Yönetişim Teorisi' (Evolutionary Governance Theory, EGT) yönetişimi (Assche, Beunen ve Duineveld, 2014) aktörler, kurumlar, söylemler, bilgi ve güç arasındaki sürekli etkileşim ve birlikte evrim süreci olarak tanımlamaktadır. Teori, yönetim sistemlerinin durağan değil, dinamik ve kendini dönüştüren yapılar olduğunu vurgular. Kurumsal ve kalkınma ekonomisi, sistem teorileri, post-yapısalcılık ve aktör-ağ teorisi, planlama teorisi ve hukuk çalışmalarından yararlanır.

1. Teori ne söylüyor **Aktör-Ağ Teorisinde**

- John Law tarafından da açıklanan Aktör-Ağ Teorisinde dikkat çekilen nokta, teorinin ‘eşit güç veya merkezi bir düzenden bahsetmediği, aksine gücün etkilerinin ilişkisel ve dağıtılmış bir şekilde üretildiği ve hiçbir şeyin asla kalıcı olmadığıdır.
- Geçici olarak bu düzende bir araya gelen parçaların özellikleri, sürekli olarak bozulmaya veya kendi başlarına hareket etmeye meyilli olmalarıdır. Bu nedenle aktör-ağ teorisinin temeli, düzenleme mücadelesine dayanmaktadır. İnsanlar, makineler, fikirler her şey bu düzende etkili olup dikkate alınmalıdır. (Law,1992:5).
- 1992 yılında yazılan bu çalışmada açıkça YZ denilmese de, çünkü 'ortada bugünkü anlamda makine öğrenmesi, büyük dil modelleri, küresel algoritmik platformlar olmamakla birlikte, Law esnek ve vizyoner bir kavramsal araç seti üretmiş ve teknoloji gelişince insan dışı aktörlerin (bilgi, makine gibi) ne anlama geldiği de önem kazanmıştır.

2. Teori ne Söylüyor ‘Evrimsel Yönetişim Teorisi’ (Evolutionary Governance Theory, EGT) yönetişimi (Assche, Beunen ve Duineveld, 2014)

- Aktörler, kurumlar, söylemler, bilgi ve güç arasındaki sürekli etkileşim ve birlikte evrim süreci olarak tanımlamaktadır.
- Teori, yönetim sistemlerinin durağan değil, dinamik ve kendini dönüştüren yapılar olduğunu vurgular.
- Kurumsal ve kalkınma ekonomisi, sistem teorileri, post-yapısalcılık ve aktör-ağ teorisi, planlama teorisi ve hukuk çalışmalarından yararlanır.

- Nihai tahlilde belirtilen evrensel yönetim iletişimi günümüz etkili aktörler itibariyle gözden geçirildiğinde,
- AB ve Çin küresel yapay zekâ pazarının ve yönetim masasının kurallarını doğrudan belirleyen aktörlerdir.
- ABD ‘alabileceği en büyük pay’ peşindedir.
- Çin, AB etik ilkeleri dayatma olarak etiketleyip YZ pazarında ‘ürettiğin ölçüde pay alırsın’ kuralına dayanırken,
- ABD ile Çin’in neredeyse denk bir teknoloji, altyapı ve pazar gücü bulunmaktadır. Hatta öne geçmiş de olabilir. ?
- AB, ticari yazılım üretimi veya çip üretimi (teknolojik kas gücü) anlamında ABD ve Çin’in gerisindedir. Ancak pazar büyüklüğü ve hukuk gücüyle, zengin alıcısı olan AB pazarında “bu pazara gireceksen, kuralları ben koyarım” stratejisi ile önemli bir aktördür.
- Rusya görünürde ‘askeri ve siber güvenlik’ niş sınırlarında olup, Çin’in yanındadır. Bu durumda atışarak kaybetmek veya eşit paydaş olarak uzlaşma istekliliklerinin değişebilen derecesi, hayal olmasa da ‘onurlu ve eşit üye’ seviyesine gecikmeli gelebilecektir. Mamafih rekabet gereği, yeni teknolojik gelişmelere bağlı olarak yeniden ve yeniden denge mekanizmalarının küresel senaryoda yönetim etiketiyle geliştirilip, dönüştürülerek işlenmesi kaçınılmazdır.

- Bu temel ilkeler, global yönetim ilkeleri bütününde, diğer güçlü rakiplerinin (ABD ve Çin) hedefleriyle ne kadar uyumludur.
- AB, AI Act ile risk-temelli ve etik odaklı ve küresel norm üretme (European Commission, 2021) stratejisi içinde çalışmalarını sürdürürken, “Brussels Effect” ilkesine dayanarak standart ihrac etmektedir (Anu Bradford, 2020). (ekonomik askeri baskı olmadan standartlar voluyla Dünyanın yönetimi) AB özel danışmanı Columbia Üniv. Trump . Amerikavı büyük varma ilkesi ile çelişiyor, kuralsızlık boşluğu nedeniyle, Brüksel effect dijital ve teknolojik alanda köşeye sıkışmıştır.
- ABD ise inovasyon ve piyasa gücü üzerinden küresel düzeyde etkili olup teknoloji devleri aracılığıyla fiili standartlar geliştirmekle beraber, federal düzeyde kapsamlı bir yasa bulunmamaktadır (U.S. National Institute of Standards and Technology, 2023).
- Çin ise, devlet stratejisiyle merkezi kontrol ve güvenlik odaklı bir model içinde olsa da, şeffaflık ve insan hakları eksiklikleri nedeniyle ‘kabul edilemez risk’ içinde küresel güven sorunları yaratmaktadır (Ding, 2018; Roberts vd., 2021).
- Birleşik Krallık, Brexit sonrası AB’den bağımsız olsa da Avrupa Konseyi üyesi olarak etik ve diğer standartlarda liderlik oluşturabilmek için bilgi altyapısını güçlendirmekte ve kendisini “küresel süper güç” olarak tanımlamaktadır (Department for Science, Innovation and Technology, 2021).
- Fransa ise AB’nin etik vizyonunu destekleyen, ama kendi ulusal stratejisiyle hümanizm, egemenlik ve sorumluluk vurgusu yapan bir paydaş; küresel rekabet söyleminde az görünse de Avrupa’nın normatif çerçevesine katkı sağlayabilecek önemli bir potansiyel güç olarak değerlendirilmektedir (Villani, 2018; Commission de l’Intelligence Artificielle, 2024).

Sömürü düzeninden kaçınmak

- YZ pazar koşullarını, ‘anlaşmalı kontrol edenlerin’ dönemsel de olabilecek sömürü etkisi altına girmemek için,
- Rekabet koşullarının yaratılmasına yönelik dinamik ülkesel strateji planları oluşturulması bu nedenle önemlidir.

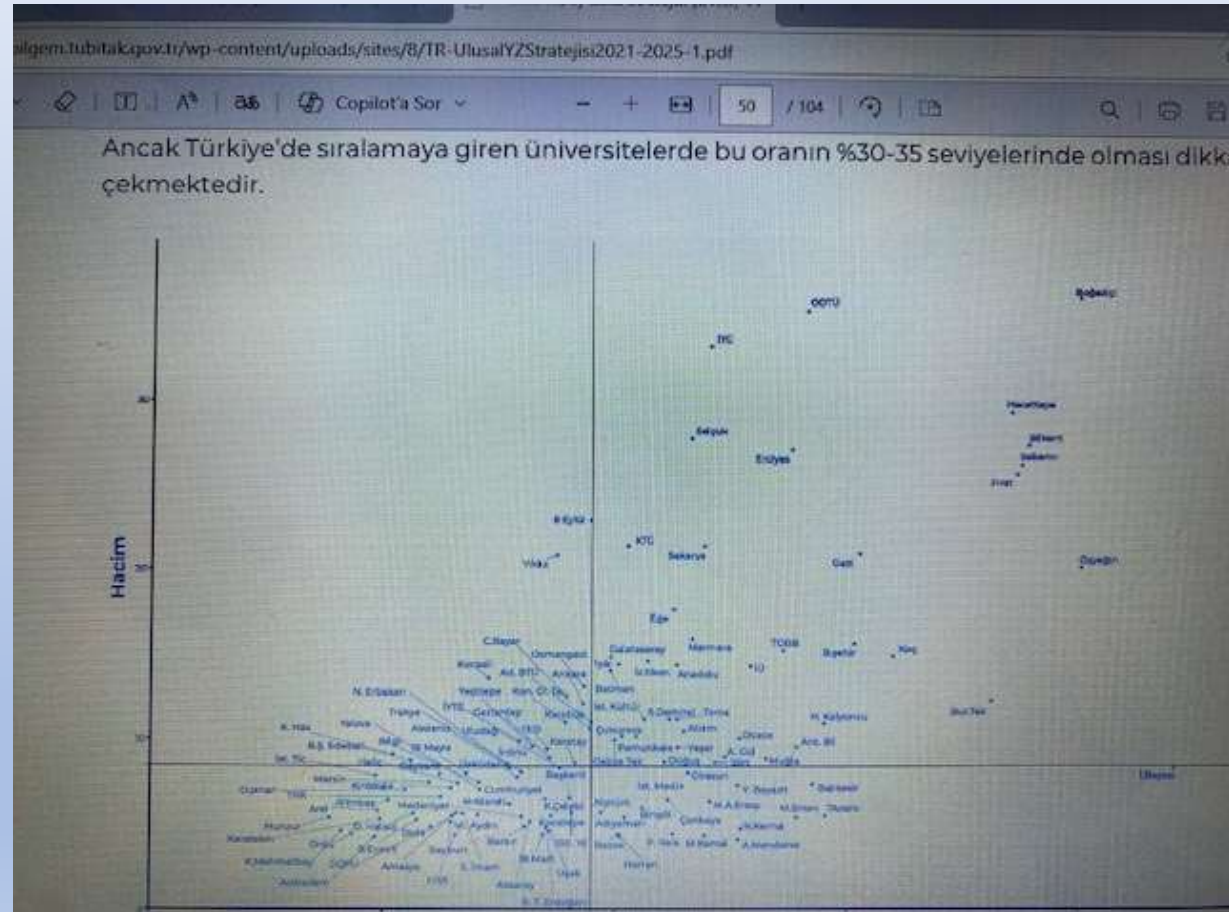
Sömürü düzeninden kaçmak

<https://2013dagyonetisimi.com/index.php/2025/12/25/afetlerde-basarisiz-olmanin-temel-ilkeleri/>

https://www.researchgate.net/publication/359972557_Exploitation_and_Administration_of_Disasters

- Bu durumda atışarak vakit kaybetmek veya eşit paydaş olarak uzlaşma istekliliklerinin değişebilen derecesi, hayal olmasa da ‘onurlu ve eşit üye’ seviyesine gecikmeli gelebilecektir.
- Mamafih rekabet gereği, yeni teknolojik gelişmelere bağlı olarak yeniden ve yeniden denge mekanizmalarının küresel senaryoda yönetim etiketiyle geliştirilip, dönüştürülerek işlenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle de YZ ile aktör-ağ teorisi ve küresel yönetim teorisi ilişkisini konu bağlantılı ortaya koyan yayınlar bulunmaktadır.
- Farkındalıkların, YZ yenilikleri ortaya çıkınca oluştuğunu düşünebiliriz . YZ bağlantılı global ekonomik-politik ilişkilerde, ***ülkelerin becerisi, global düzeyde bozulmanın ve/veya dengeye gelmenin (aksi de doğrudur) ne zaman olabileceğini öngörebilmeleridir.***
- Dinamik YZ dijital algoritmasının temelini oluşturmaya yönelik teknik, sosyo-ekonomik ve kültürel, idari gereklilikleri olan YZ çalışmalarında Türkiye ilk 20’ye girme hedefiyle, piyasanın iddialı paydaş aktörü olarak değerlendirilebilir mi?(Ulusal YZ Stratejisi, 2021-2025)

Üniversiteler ilgisi, Türkiye'nin YZ strateji belgesi, 2021-2025

Ulusal Stratejiler

- **Veri Egemenliği:** Ulusal düzeyde verilerin kontrolü ve güvenliği, kurumsal sorumluluğun yerine getirilmesi kadar dışa bağımlılığın azaltılmasında önem taşımaktadır. Ekonomik, idari ve demokratik süreçlerin güçlendirilmesi bağımlılık azaltılmasında etkili unsurlardır.
- **Üniversiteler** (Republic of Turkey Ministry of Industry and Technology, 2021), sadece teknolojik çalışmalarda değil, tüm sektörel çalışmalarda da önemli bir paydaş durumundadır.
- Ulusal ilişki ağları toplum/devlet lehine nasıl çalışabilir. **Özel sektör:** Ar-Ge, bulut altyapısı ve veri kaynakları için kamu teşviklerine ve regölasyonlara bağımlıdır; ayrıca sivil toplumun baskısı olmadan sosyal lisansını sürdüremez., **Kamu sektörü:** Dijital altyapı ve inovasyon için özel sektörün teknolojisine ihtiyaç duyar; meşruiyet için sivil toplumun katılımına bağlıdır.
- **Sivil toplum kuruluşları:** Veri erişimi için kamu ve özel sektör altyapısına bağımlıdır; fon ve hibe ağları çoğunlukla küresel finansal mekanizmalardan gelir. Bu üç aktör, küresel veri, finans, regölasyon, donanım ağlarını harekete geçirme fonksiyonları gereği birbirine sıkı biçimde bağlıdır. Dolayısıyla bağımsız hareket edememeleri, sömürü düzeninin sürekliliğini sağladığından, **toplum lehine çıkar ortaklıklarının kurulmasının önemi açıktır.**

Türkiye'nin Stratejik Öncelikleri

- 1. YZ Uzmanlarını Yetiştirmek ve Alanda İstihdamı Artırmak
 - 2. Araştırma, Girişimcilik ve Yenilikçiliği Desteklemek
 - 3. Kaliteli Veriye ve Teknik Altyapıya Erişim İmkânlarını Genişletmek
 - 4. Sosyoekonomik Uyumu Hızlandıracak Düzenlemeleri Yapmak
 - 5. Uluslararası İş Birliklerini Güçlendirmek
 - 6. Yapısal ve İş Gücü Dönüşümünü Hızlandırmak
-
- 24 amaç ve 119 tedbir belirlenmiştir.
 - BİREY, FİRMA VE KAMU KURUMLARI /farkındalık sağlama - yapısal dönüşümü hayata geçirme (amaçlar)
 - Uygulayıcı kurumlar, bu amaç ve tedbirler doğrultusunda eylem planlarını oluşturacaktır.

GENELGE

Cumhurbaşkanlığından:

Konu : Türkiye Yapay Zekâ Eylem Planı (2026-2030)

GENELGE

2026/9

Yapay zekâ; büyük veri, gelişmiş hesaplama kapasitesi ve algoritmik yeteneklerin birleşimiyle ortaya çıkan, birçok alanda dönüştürücü etkileri olan kritik bir teknolojidir. Önemünde ülkelerin rekabet gücü, verimlilik düzeyi ve teknolojik bağımsızlığı yapay zekâ alanındaki yetkinlikleriyle şekillenmektedir.

2018/2021 tarihli ve 31574 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2021/18 sayılı Genelge ile yürürlüğe konulan "Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025)"nin uygulanması gerçekleştirilmiş ve önemli kazanımlar elde edilmiş olup yapay zekânın küresel ekonomisi, kamu hizmetlerini, üretim modellerini ve toplumsal yapıları yeniden şekillendireceği yeni dönemde; teknolojik egemenlik, rekabet gücü, veri odaklı kalkınma, güvenilir yapay zekâ ve sürdürülebilir dijital dönüşüm hedefleri doğrultusunda Ülkemizin vizyonunu göreceleyecek yeni bir eylem planını ileriye çıkarmıştır.

Bu çerçevede Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının koordinasyonunda kamu, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile hazırlanan "Türkiye Yapay Zekâ Eylem Planı (2026-2030)" inşaa edilmiştir. Güvenlik, etik, sorumluluk, dijital egemenlik ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda tüm paydaşların eşitlikten içinde hareket etmesini öngörmektedir. Veriden değere, bilgidен üretime dönüşüm süreci yol haritası niteliğindeki Eylem Planı ile yapay zekâ farkındalığının artırılması, nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi, veri ve hesaplama altyapılarının güçlendirilmesi, küresel ve özel sektörde yapay zekâ uygulamalarının yaygınlaştırılması ile uluslararası düzeyde rekabete ve güvenilir bir yapay zekâ ekosisteminin oluşturulması hedeflenmektedir. "Fark Et, İstifade Et, Üret ve Yönet" bir temayla ilkelere dayanarak inşa edilen Eylem Planı, Ülkemizin yapay zekâ alanında geleceğini, güvenli, ilham verici ve güvenilir şekilde yöneten bir ülke haline gelmesinde önemli katkılar sağlayacaktır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının resmi internet sitesinde (www.sanayi.gov.tr) yayımlanarak olan "Türkiye Yapay Zekâ Eylem Planı (2026-2030)" kapsamındaki tüm kamu kurum ve kuruluşlarının üzerine düşen görev ve sorumlulukları birimleriyle yerine getirmesi, Eylem Planının uygulanması sürecinde ileriye çıkartılacak her türlü destek ve yardımı, bilgilendirme ve koordinasyonla birlikte sağlanması hususunda yetkilileri rica ederim.

17 Ağustos 2026

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

Türkiye Yapay Zekâ Eylem Planı(2026-2030), ülkemizin yüksek teknoloji üretme kapasitesini artıran ve yapay zekâ uygulamalarını yaygınlaştıran stratejik bir dönüm noktası olacaktır.

Kamu kurumlarımızın, özel sektörümüzün, üniversitelerimizin, sivil toplum kuruluşlarımızın, araştırmacılarımızın, girişimcilerimizin ve gençlerimizin ortak gayretiyle Türkiye, yapay zekâ çağında kendi yolunu açan, değer üreten ve insanlığın ortak geleceğine katkı veren ülkeler arasında yerini daha da sağlamlaştıracaktır.

Fark Et, İstifade Et, Üret,
Yönet : Eksen
Yetenek, Finansman,
Düzenleme-Güven:Bileşen)

Recep Tayyip ERDOĞAN
Türkiye Cumhurbaşkanı

2026-2030 Türkiye YZ Eylem Planı

21

yönelik borçlanma ve garanti destekleri. Bağımsız yatırım komitesi, çıkar çatışması politikaları ve düzenli kamu raporlaması ile şeffaf bir yönetim çerçevesi uygulanacaktır.

Hedefimiz; Ulusal Yapay Zekâ Araştırma Fonu aracılığıyla temel ve uygulamalı araştırma alanlarında toplam en az **10** milyar TL fon ile projeleri desteklemek, desteklenen projelerin en az %40'ının pilot uygulama veya prototip aşamasına ilerlemesini sağlamak; 15 milyar TL büyüklüğündeki Yapay Zekâ Büyüme Fonu üzerinden en az 20 yapay zekâ girişiminin Seri A/B veya ölçeklenme yatırımına katkı sağlamak ve kamu kaynaklarının her bir birimine karşılık en az iki birim özel sermaye mobilize etmektir.

Ana sorumlu: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜBİTAK ve Türkiye Varlık Fonu iş birliği içinde)

Temel Yaklaşım

1. Deneme, öğrenme ve güncelleme odaklı “yaşayan strateji”
 2. Etik ve hukuki çerçeveye uyumlu, insan odaklı YZ uygulamaları
 3. Uluslararası iş birlikleri ve veri paylaşımında aktif rol alma
 4. Sosyoekonomik dönüşümün risklerini yönetirken fırsatları değerlendirme
- **Özetle:** Strateji, Türkiye’nin yapay zekâ alanında insan kaynağını geliştirmesi, girişimcilik ve araştırmayı desteklemesi, veri ve altyapı kapasitesini artırması, etik-hukuki uyumu sağlaması ve uluslararası iş birlikleriyle küresel rekabet gücünü yükseltmesini amaçlamaktadır.

Kişisel Hak ve Özgürlükler: “Right to Remain Incomputable” (Benzersiz Kalma Hakkı)

- Kişisel Hak ve Özgürlüklerin Korunması: Ulusal ve uluslararası düzeyde önemi olan bir konu da evrensel olarak Dj Jeff Bee’nin Cognitive Sovereignty in Algorithmic Societies (MMG-TR-003, 2026) raporunda belirttiği gibi, teknoloji merkezli çalışmaların siyasi- toplumsal kabulü bağlamında insan varlığının, bilişsel ve biyolojik endüstriyel ölçekte aşındırılmasına karşı etik ve politik bir koruma hakkına sahip olması gerekliliğidir. İnsan hakları tanısında yer alan “kişisel hak ve özgürlükler” başlığı altında yer alabilecek, “Right to Remain Incomputable” (Benzersiz Kalma Hakkı) adlı yeni bir dijital insan hakkı önerisinin dikkate alınması (Bee, D.,2026) önemli bir hak tanısı olarak tavsiye etmeye değerdir.
- Incomputable (matematiksel bir hesaplanamaz ve ölçülemez) anlamına karşılık gelmekte ve Türkçe karşılığı, Dilsel/edebi bağlamda “kıyaslanamayacak derecede, benzersiz şekilde”, ne matematiksel ne de başka bir ölçüme girmez olarak metnin ruhuna uygun tercih edilmiştir. İngilizce’de karşılığı ise “incomparably” sözcüğüne karşılık gelmektedir.
-

- “Kant’ın onur kavramı, bugün dijital çağda ‘Benzersiz Kalma Hakkı’ olarak yeniden tanımlanıyor; insanın yapay zekâ karşısında korunması, kişisel hak ve özgürlüklerin yeni boyutudur.” Kant için bkz. https://philosophynow.org/issues/150/Kants_Theory_of_Human_Dignity 2.10.2026

- Burada üç kritik nokta öne çıkıyor:
- **Kişisel hak ve özgürlükler:** İnsan hakları belgelerinde yer alan bu başlık, artık bilişsel ve biyolojik kapasitenin endüstriyel ölçekte aşındırılmasına karşı da genişletilmeli.
- **Yeni dijital hak:** “Benzersiz Kalma Hakkı”, bireyin algoritmik indirgenebilirliğe karşı korunmasını talep ediyor. Bu, insanın kendi karar ufkunu ve özerkliğini koruma hakkı.
- **Ulusal ve uluslararası düzey:** Bu hak, yalnızca bireysel değil; devletlerin ve kurumların düzenlemeleriyle güvence altına alınması gereken bir normatif çerçeve.
- Yani Kant’ın “dignity” kavramı, çağdaş bağlamda **AI etik düzenlemelerinin temel davanağı** haline gelmiştir. Avrupa Birliği’nin Yapay Zekâ Tüzüğü’nde “insan onuru” ve “temel hakların korunması” vurgusu doğrudan Kantçı mirası taşımaktadır.

Avrupa Yapay Zekâ Yaptırım Alanı ve Ulusal Etkileşim

- Türkiye'nin mevcut stratejisi, 'yerli üretim ve kamu ekosistemi' üzerine kuruludur. Ancak 'ekosistem kurucusu' olabilmek için, geniş pazarda rekabet etmek yerine, belirli bir uzmanlık veya ihtiyaç alanına odaklanmak (niş alanlarda) seçici oyuncu rolünü güçlendirmek,
- Seçilen niş alanda liderlik iddiası taşımak için, standart koymak, bilgi üretmek, politika geliştirmek, sadece katkı sağlayan değil, yön veren aktör olmak bir gerekliliktir.
- Ayrıca, kamu ve özel sektörde YZ benimsemesini hızlandırmak önemlidir.
- Uluslararası ortaklıklarla stratejik karşılıklı bağımlılığı kurarak, Brüksel etkisi benzeri iddialı konular geliştirme çalışmaları da denemeye değerdir.
- Türkiye'nin ulusal başarısı; kamu, özel ve sivil aktörlerin işbirliğini kamu politikalarının merkezine yerleştirmesi, veri egemenliği ile algoritmik denetimi güvence altına alması ve ekonomik-teknolojik bağımsızlık temelinde bölgesel dayanışmayı güçlendirmesiyle mümkündür.
- Belirtilen bu unsurlar, 2021–2025 Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi Belgesi'nin vizyonu ile doğrudan örtüşmektedir. Mamafih, Dinamik YZ çalışmalarında Türkiye'nin ilk 20'ye girme hedefini yükseltmesi ve toplumsal dinamikleri desteklemesi daha uygun bir taktiksellik olarak tanımlanabilir.

Ulusal Stratejiler

- Ekonomik Bağımsızlık ve Teknolojik Çeşitlendirme: Sadece belirli bir teknoloji veya tedarik zincirine bağlı kalmamak,
- Yerli üretim ve Ar-Ge yatırımlarını artırmak,
- Yapay zekâ ile ilgili bölgesel işbirliği ve ortak projelerle çalışarak teknolojiyi geliştirmek ve
- Komşularla olan güven eşliğini yükselterek dayanışmayı artırmak önemlidir.
- Uygulamayı kolaylaştırmak için hedeflenen yatırım tutarları, yerli tedarik oranı hedefleri ve teşvik mekanizmaları belirlenmeli ve raf ömrü sıkça gözden geçirilmelidir.
- Demokratik ve İzlenebilir Yönetim: Algoritmik şeffaflık, hesap verebilirlik ve veri yönetiminde vatandaş ve yabancı yerleşiklerin dijital ortamlarda da haklarını koruyan ve e-devletin sorumluluklarını açıkça belirten yasal çerçeveler, kamu politikalarının temelini oluşturmalıdır (Karaman, 2020).
- Algoritmik şeffaflık, denetim mekanizmaları, etki değerlendirmeleri ve halkın itiraz yolları açıkça tanımlanmalı ve güven oluşturulmalıdır.

Kant'ın “insan onuru” ve “hak” kavramı, 18. yüzyılda insanı doğanın ve diğer canlıların üzerinde konumlandırıyordu. Bugün ise bu fikirler, özellikle **yapay zekâ karşısında insanı koruma hakkı** olarak yeniden yorumlanıyor.

- **Evrensellik iddiası:** Kant'ın “her insan doğuştan onurludur” yaklaşımı, günümüzde “her insan yapay zekâ sistemleri karşısında korunmalıdır” şeklinde güncellenmektedir.
- **Araç değil, amaç:** Kant'ın “insanı araç değil, amaç olarak görmek” ilkesi, modern hukukta “insan yapay zekâ tarafından manipüle edilemez, yalnızca kendi özgür iradesiyle karar vermelidir” biçiminde yansımaktadır.
- **Kurumsal düzenleme:** Kant'ın devletin bireylerin özgürlüğünü güvence altına alması gerektiği fikri, bugün devletlerin ve uluslararası kurumların yapay zekâ kullanımını düzenleme yükümlülüğü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal Stratejiler

- **Sivil Toplumun Güçlendirilmesi:** Sivil toplum kuruluşları YZ paydaş analizinde önemlidir (Republic of Turkey Ministry of Industry and Technology, 2021).
- STK etkisini artırmak için, **ulusal/yerel fon mekanizmaları, kapasite geliştirme programları ve YZ okuryazarlığı eğitimi önemi ve içeriği, kent konseyleri başta olmak üzere çeşitli toplantılarda değerlendirilmelidir.**
- **Bilgilendirme toplantıları aracılığıyla,** uluslararası fonlara ilgiyi ve bağımlılığını azaltacak ulusal/yerel kaynak yaratımı, dijital aktivizm ve YZ kullanımına toplumsal duyarlılık ve ilgiyi artacaktır.
- Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının ilgi alanlarına, misyon ve vizyonuna göre projeler geliştirilebilir.
- Ortak projeler olarak, doğa değerleri ve kültürel mirasın korunmasını sağlayacak izleme mekanizmalarına dahil edip desteğini alarak sürdürülebilirliği artırmak sağlanabilir uygulamalardır.

Sömürüden kaçış /Uluslararası stratejiler

- **Uluslararası Stratejiler**

- Küresel Dayanışma Ağları: Tekelleşmiş teknoloji şirketlerine karşı teknolojiyi 'kapalı kutu' olmaktan çıkararak açık kaynak ve ortak standartların yaygınlaştırılması bağlamında ülkeler işbirliğiyle ülkesel büyüme kutupları benzeri, Brüksel etkisi yaratan ortak standartları geliştirmek,
- Uluslararası hukuk ile etik normları güçlendirmek, ülkeler arası güven eşiğini yükseltir ve küresel düzeyde sömürü düzenine karşı alternatifler sunar. Başka bir deyişle, ülkelerin işbirliğiyle oluşturdukları ortak standartlar, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmadan önceki bölgesel uzmanlaşma modeline benzer bir şekilde küresel düzeyde etkili olabilecek bir model uzlaşma sağlayabilir.
- SSCB döneminde her bölge belirli bir konuda üstünlük sağlıyor, bazı alanlarda ise ortaklık kurarak gerektiğinde birleşme yoluna gidiyordu. Günümüzde benzer bir yaklaşım, ülkelerin enerji, yapay zekâ, tarım veya biyoteknoloji gibi farklı alanlarda uzmanlaşarak ve bu uzmanlıklarını ortak standartlarla birleştirerek uygulanabilir.
- Bu işbirliği, tek merkezli Brüksel etkisinin aksine çok merkezli bir 'alt Brüksel etkisi' modellemesine uyarlanabilir.
- Böylece özellikle Çin, ABD gibi dominant olamayan ülkeler, birleşerek küresel yönetim mekanizmaları geliştirebilir, tek merkezli tekel baskısını kırabilir ve daha dengeli bir norm üretimi sağlayabilir.
- Bu model, hem esneklik hem de çok kutuplu regülasyon gücü sunarak küresel standartların daha kapsayıcı ve adil biçimde oluşmasına katkıda bulunur ve sömürülme endişesini azaltabilir.

Sömürüden kaçış /Türkiye

- Türkiye'nin mevcut stratejisi, 'yerli üretim ve kamu ekosistemi' üzerine kuruludur.
- Ancak 'ekosistem kurucusu' olabilmek için, geniş pazarda rekabet etmek yerine, belirli bir uzmanlık veya ihtiyaç alanına odaklanmak (niş alanlarda) seçici oyuncu rolünü güçlendirmek,
- Seçilen niş alanda liderlik iddiası taşımak için, standart koymak, bilgi üretmek, politika geliştirmek, sadece katkı sağlayan değil, yön veren aktör olmak bir gerekliliktir. Ayrıca, kamu ve özel sektörde YZ benimsemesini hızlandırmak önemlidir.
- Uluslararası ortaklıklarla stratejik karşılıklı bağımlılığı kurarak, alt Brüksel etkisi yaratma çalışmaları da denemeye değerdir. Türkiye'nin ulusal başarısı; kamu, özel ve sivil aktörlerin işbirliğini kamu politikalarının merkezine yerleştirmesi, veri egemenliği ile algoritmik denetimi güvence altına alması ve ekonomik-teknolojik bağımsızlık temelinde bölgesel dayanışmayı güçlendirmesiyle mümkündür. Belirtilen bu unsurlar,
- 2021–2025 Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi Belgesi'nin vizyonu ile doğrudan örtüşmektedir. Mamafih, Dinamik YZ çalışmalarında Türkiye'nin ilk 20'ye girme hedefini yükseltmesi ve toplumsal dinamikleri desteklemesi daha uygun bir taktiksellik olarak tanımlanabilir.

TEK BİR DÜNYAMIZ VAR , TEK BİR DÜNYA YÖNETİM DÜZENİ

- **Sürdürülebilirlik Bağlantısı:** Teknoloji ; çevresel izleme ve yenilenebilir enerji gibi fırsatlar sunar, tüketim eğilimi ve elektronik atık yoluyla sürdürülemezliği artırabilir.
- **Akademik Yaklaşım:** Disiplinler arası inceleme (sosyoloji, felsefe, psikoloji, siyaset bilimi) ile güç ilişkileri, bilgi üretimi ve insan varoluşu üzerindeki etkiler araştırılır. Disiplinlerarası çalışmaları destekler.
- **Uzun Vadeli Riskler:** Toplumsal kutuplaşma, mahremiyet kaybı, ekolojik sürdürülemezlik, ileri yapay zekâ kaynaklı varoluşsal tehditler oluşabilir.
- “Teknolojik sosyal dönüşüm, yalnızca toplumsal yapıları ve normları kökten değiştiren bir süreç değil; aynı zamanda sürdürülebilirlik, demokrasi ve insan varoluşunun geleceğini belirleyecek kritik bir paradigma kaymasıdır. Bu nedenle, disiplinler arası araştırma, etik teknoloji tasarımı ve bilinçli yurttaşlık, dönüşümün risklerini azaltarak toplumu daha adil ve sürdürülebilir bir geleceğe yönlendirmek için zorunludur.
- Bu güçlü olası tehditleri, yeni normlar, demokrasiye dijital meydan okuma gibi, **TEK BİR DÜNYA YÖNETİMİ, SENARYOSU** için uygun politik -idari iklime doğru giden yolun yapı taşlarıdır ”